

térről – Tipecről, aki búcsúzóul cigarettát dob a köztörvényes papát szállító járműbe –, Zsamboky emlékeinek burkába húzva, és egy másik klasszikus novella a kezdő íróról és az emlékező szerkesztőről, akinek – érthető esendőséggel – albérlője jogos követelése helyett a fényesebb régi időkön jár az esze. Mind a kettő kerek egész persze, de az első tökéletes mesterségbeli tudással előállított finom szentimentalizmusában és a másik melankolikus iróniájában egyaránt megjelenik a kötet második vezérfonala – a délutáni alvóság mellett –, az a finoman ironikus nosztalgia, amely az emlékek régi világát medalionba foglalható képekkel és szavakkal, jellegzetes izek adagolásával idézi vagy idézi meg: „*Elhagyott kocsi a vakvágányon, körülötte hervadt fű, valahonnan messzebből a liget furcsa, bús zenéje, kis kávéházak ritmusa.*” Ez már vagy még egészen másfajta hang, mint a kiméletlen beszámolóok töredezett nyelve: mese – azaz hogy inkább emlékezés a mesére.

Babarczy Eszter

MUNKÁK ÉS NAPOK

Lengyel Péter: Holnapelőtt (Nem-regény) Jelenkor, Pécs, 1992. 212 oldal, 180 Ft

„*Szólhat-e a regényíró közvetlenül? A Világvégről, a mesterség megtanulható részéről, Írói Műhelyről, pompás kalandjáról a német nyelv gyönyörűségeivel, munka nélkül maradó kémek nyomoráról, az enyhén náci Lindbergh ezrederől, könyv alakú utcai szemérről, tűznyelőkőről, Varsóról, Manhattanról, Rómáról, Skorpiloviciról, Madridról, a számítógép világrendjéről, melyben multidimenzionálissá válnak emberi kapcsolataid, Óbudáról persze, szellemi segédmunkákról, Semprunról, címkeresésről, a regény épületéről és a mondatról, a Görög Szobor Módszerről, a magyar konfekciórúházaról, papírcfetekről, közszereplésről, Európa forradalmairól, hazai volt lány terrorról, Danielle Miterrand-ról és a változatlan viszolygásról a változó hivatalossággal szemben. Bármiről írhat-e máshogy, mint a regényíró nyelvén?*” – olvasható egy a szó legszorosabb értelmében sokatmondó bekezdés a HOLNAPELŐTT szö-

vegének egyharmada táján. Sokatmondó bekezdésnek nevezem az idézett passzust, mert több ízben is hangsúllyal szerepel benne az a szó, mely a HOLNAPELŐTT-ben kétségtelenül kulcsfogalom: a *regény*. Továbbá a fentebb olvasható felsorolás a könyv megközelítően teljes témakatalógusát adja, afféle mutatót (de erről majd később); e katalógus tartalma, az időben majd ez után elkövetkező írások témájának megnevezése az egész vállalkozás végiggondoltságáról, illetve egy konzekvens írói észjárásról is árulkodik. A katalógust körbeölelő két mondat, a fokozva ismétlődő kérdés pedig e könyv bizonyosan legjelentőségtebb választát várja. Ez a kérdés az a pontosan körülhatárolt hely ugyanis, ahol a HOLNAPELŐTT nem szövegszerűen, mégis nagyon megfoghatóan érintkezik Lengyel Péter ezt megelőző munkásságával. A kérdést az eddig főképp regényei révén megismert író választott mestere, a könyv lapjain oly sokszor megjelenő Ottlik Géza kijelentése nyomán teszi fel, s így a válasz is szinte kihallatszik belőle: a regényíró dolga az, hogy regényt írjon. Az elhangzó kérdés persze egyúttal az a hely is, ahonnan a könyv furcsaságai, rendhagyásai a legérzékletesebben magyarázhatók: mit ír a regényíró, ha „nem-regény”-t ír? És noha talán nem is egészen alaptalanul tűnik úgy, hogy e bekezdésben Lengyel Péter kérdése nagyon is a saját személyére szabott, mégis tény, hogy papírra vetésének idején, abban a bizonyos 1989-es évben az újabb magyar irodalom történetének egyik jótékony, a politikai rendszerváltozás óta a kevesek közé tartozó általános és pozitív szociológiai *fordulata* következett be, amelynek bizonyos mértékű esztétikai hozadékai is vannak: jó hírnevű, szépirodalmi műveket maguk mögött tudó, fontos írók egész sora tért vissza vendégként több-kevesebb rendszerességgel a napi sajtóba – majd negyvenéves száműzetés után, ami attól függetlenül is negyven év, hogy a valamikori szombati napilapmelléletek protokolláris-nagypolitikai vagy éppen jelentéktelen írói szereplését ideszámítom-e vagy sem.

De ha már ezzel a kérdéssel és a rá adandó válasszal kezdtem, és ha igaz, hogy a kérdés mibenléte a HOLNAPELŐTT-ben Lengyel Péter számára különleges fontosságot nyer (példa rá az első *Magyar Napló* megszű-

nése kapcsán irt írásban a nagy elfogadáson és a természetes szolidaritáson belül kritikai megjegyzésként szereplő félmondat, hogy „...*ha felütöttem, mindig találtam szerzőt, akinél már azt sem tudtam elfogadni, ahogy kérdez...*”, 111. o.; de további példák is sorolhatók, lásd a REGÉNYSZÓLAMOK című beszélgetést), akkor talán érdemes szemügyre venni, hogyan is válaszolja meg az idézett „*Szólhat-e a regényíró...*” kérdést, hiszen ez a mód az egész vállalkozás legbensőbb természetét világítja meg. Felvet egy általa „állampolgárinak” nevezett szempontot, amely szerint a válasz: igen; s egy „szakmai”, mely a „nem vagyunk egyformák” megengedő közhelyét hangoztatja. Ebbe a „nem-egyformaságba” belefér az igen is és a nem is, mint ahogy mindegyik, a tárgyban megadott válasz (lásd például a balra vagy jobbra ülés problematikáját az ORCHIDEÁK című írásban) valahogy így, eldöntetlenül, az igen és a nem között lebeg. Lengyel Péter rokonszenves következetességgel, helyenként konoksággal érzékelteti olvasójával azt, hogy léteznek olyan helyzetek, melyekben egyértelműen, ellentmondást nem tűrően tudni kell az igent és a nemet (ezeket a helyzeteket lehetne az ő szóhasználatával „állampolgárinak” nevezni), és ismer olyan helyzeteket, ahol csak „egyéni életstratégiák”, személyes döntések vannak (ide tartoznának többek között a „szakmai” kérdések). Híján maradunk tehát a konkrét válasznak a „*Szólhat-e a regényíró...*” kérdésre, ám úgy hiszem, a HOLNAPELŐTT darabjai soha nem kerültek volna a kezünkbe, ha írójuk szigorúan ragaszkodik mestere tételéhez, és maga is nemel válaszol rá.

Mindez azonban inkább retorika és bölcsködés csak; ostobaság lenne nem észrevenni, hogy a hangsúly Lengyel Péter számára inkább a *közvetlenül* és a *máshogyan* van, s hangsúly kitételét nem is csupán az idézett kérdésre értem, hanem ennél tágabban. Nem csoda, hogy az „állampolgári” és a „szakmai” két olyan kört jelöl a HOLNAPELŐTT-ben, amelyek mindvégig sajátos együttállásban vannak egymással. A könyv első látásra három év, az 1989–1991 közé eső esztendőök privát történelmét mondja el, s ekképpen naplónak lenne tekinthető. Ám a HOLNAPELŐTT nem Lengyel Péter műve lenne (a „mű” kifejezést sem feltétlenül a válasz-

tékosság kedvéért használom itt), ha nem jellemezné az a „sokszólamúság”, melyről más összefüggésben e lapokon is gyakran beszél. „*Nem kívánom elfogadni azt, ahogy ma az úgynevezett magas kultúra és a tömegkultúra keltévált. Nem akarom elfogadni, hogy egy regény általában vagy befogadható és olcsó, vagy esztétikai minőség – és emészthetetlen, túlbonyolult, egyenesen unalmas. Céлом és becsúgyam a szakadék áthidalása [...]. Az eljárás, melyet ehhez a maga életét élő regény megtalált: szólamokban szólni.*” (104. o.) A HOLNAPELŐTT is így, szólamokban szól, s e szólamok közül az alapot képező szövegrész lényegében egy számítógépen készült feljegyzéssorozat.

Itt meg kell állnunk egy pillanatra, mert két idézet az ezt megelőző regényből, a MACSKAKŐ-ből idekiváncokzik, hogy megvilágítsa a HOLNAPELŐTT alapszövegének természetét. Emlékezetes, ahogy az író ott a végleges változatban soha nem látható és bizonyos értelemben valóban egyáltalán nem fontos napi munkamódszerének titkát megosztja olvasóival: „*Megálltam ennek a beszámolóinak beszűrésokkal agyongyömösölt, át- meg átfirkált kézírata fölött. Csak így tudom csinálni: előbb belepakolok mindent, ami csak eszembe jut. Nyüzöm-gyürom-javítom. Aztán tisztázom folyamatos olvashatóra, és nekiállok húzni.*” (MACSKAKŐ, 292. o.) És egy másik mondat, másról, de tulajdonképpen ugyanerről: „*Arról ábrándozom időnként, hogy kellene szereznünk egy gondolkodó gépet, hogy módod legyen beleszeretni a világba, egy új gondolati rendbe, ha akarsz.*” (465. o.) Ez a két részlet a HOLNAPELŐTT-ben már nem kaphatna helyet. És többről is szó van, mint a körülmények pusztá változásáról: az új könyv nem úgy tematizálja saját munkamódszerét, hogy beszél róla, hanem egész egyszerűen *megmutatja* azt: tudomásunkra hozza, hogy írójának módja volt beleszeretni abba a bizonyos új gondolati világrendbe, mi több, a szöveg valósága éppen ennek a világrendnek a praktikusnak hasznos lehetőségeire épül. Már az alapszólam egyszerre több és kevesebb is tehát, mint amit a könyv évszámokkal jelölt második alcíme ígér. Több, mennyiségileg, hiszen a feljegyzések nem 1991 végén zárulnak, hanem egy „kódával” kibővülve 1992 tavaszának közepén, a saját számítógépen kisedett könyv nyomdába adásának napján. Több, minőségileg, mert az

alapszólam közegközpontúsága, a készítés, a dolgozás, a munka reflektáltsága, valamint a szólam öntörvényűsége alighanem az első ilyen nagyságrendű és teljességű kísérletet eredményezi a számítógépes széppróza létrehozására. Ám kevesebb is ugyanakkor, mert a fentiek értelmében maga az alapszólam sem tekinthető szabályos naplónak, a napok történéseiről beszámoló pontos feljegyzéseknek. Kihagyásosság, rejtélyesség, megfontolt homályosság jellemzi; megengedem, a kifinomult számítógépes utalásokban rejtezik némi cinkos összekacsintás a céhen belüliekkel, és nem kétséges, hogy az előtt az olvasó előtt, aki egy ilyen masinával legalább egyszer nem bibelődött, rejtve marad a HOLNAPELŐTT humorának egyik rétege. Ezt a szövegsort azonban a konvencionális értelemben vett „húzás” és a konkrétumoktól való szándékos eltávolítás is jellemzi, ami a hosszabb-rövidebb hónapokra tagolás eljárásának, a napok kiiktatásának, illetve egybe mosásának, a naplójelleg eltüntetésének az eredménye. Mégis, ebben a formában is megtalálhatók azok a pontok (romániai december, Dunagate-ügyek, választások, taxis-blokád, Tilos Rádió, Budapesti Búcsú, tévé-hiradó és sok egyéb más), gyakran egy-egy félmondatba vagy bekezdésdarabba sűrítve és a legtöbb esetben reflexióként, amelyek e három év legemlékezetesebb eseményeinek rögzítései. A feljegyzéssorozatnak e tekintetben bizonyosan van felidézőereje, mint ahogy nyilván megvan ez az óhatatlanul „naplószerűbb” személyes-privát történet tekintetében is (például a villanyújságtól való elbocsátás, az állásajánlat, az utazások, az egyetemi órák, a tanítványok, illetve a hozzájuk való viszony, valamint a készülő és befejezett munkák tartoznak ide), ám ezeknél az olvasó végképp ki van szolgáltatva az előtte lévő szövegnek, mert neki azokról az eseményekről értelem-szerűen nem lehet emlékezete.

Hogy a teljes HOLNAPELŐTT pontosabban micsoda, abban a feljegyzéssorozatba ékelődött többi írás, az alapszólamon túl felhangzó többi szólam igazít el. Lengyel Péter az alcímben megadott időszak első harmadában kétheti rovatot tudhatott a magáénak az újság formátumú, még hetilapként megjelenő *Magyar Napló*-ban. A közös cím, a ZEBRA alatt kü-

lönböző műfajú írásai láttak napvilágot. Ezek a szövegek, s a rovat megszűnte után más, *nem regénybe* szánt vagy *nem regényként* megírt írásai törik meg az alapszólamot, ezek kerültek a múlt időt megörökítő feljegyzések közé, pontosan azokra a helyekre, ahová megint csak az idő, vagyis megírásuk-megjelenésük dátuma helyezte őket. Ha az írások eredeti formáját, műfaját nézzük, akkor a HOLNAPELŐTT-nek ebben a kétségtelenül fogyaszkodóbb, kevésbé rejtjeles regényben a regény előbb emlegetett sokszólamúsága mutatkozik meg: van itt kisesszé, publicisztika, tárca, tárcanovella, interjú, személyes ars poetica, íróportré és minden műfajú kritériumot kielégítő irodalmi esszé is. Ám az egyes darabokat két okból sem szerencsés egymástól vagy az alapszólamtól különválasztva olvasni. Az alapszólam egyfelől mindig reflektálja a kompaktabb részeket, gyakran érdekes vagy sehol másutt nem megtalálható adalékokkal, részletekkel szolgál a megírás-megjelenés körülményeiről, s nem is egy alkalommal a „szabályos” rész az alapszólamban megemlített megjegyzés vagy utalás bővebben kifejtett, kikerekített változata. Más léptékekkel ugyan, de nagyjából ugyanúgy működik, ugyanaz a funkciója az alapszövegnek, mint Lengyel Péter korábbi könyveiben a mutatóknak. Az alapszöveg felidézi, előrevetíti vagy -utalja az önmagában álló részeket, és mutat valami nála jóval nagyobbba is – ám ez a valami mégsem maga a teljes HOLNAPELŐTT. Másfelől a „különválasztó” olvasattal a nagyobb szerkezetet létrehozni kívánó írói intenció sérül, melynek elsődleges (vagyis mindenekfelett álló) célja véleményem szerint az, hogy a múlt időt megnevezze és kézzelfoghatóvá tegye, vagyis úrrá legyen rajta valamiképp. A teljes könyv „nagy története”, az 1989-cél elkövetkező szabadság, a három év fokozatos visszavételei a megtapasztalt „csodából” (a szó az *Újholdra* emlékező rövid írásban szerepel), illetve az életünk minden aprósága mögött ott rejtőző előző negyven esztendő, a mindezekről velünk megosztott tudás és e tudás arányossága csakis ezzel a bizonyos „együttolvasással” tárul fel. Azt gondolom továbbá, a sokat emlegetett megjelölés, a HOLNAPELŐTT kissé talányos alcíme, a „nem-regény” is mindenekelőtt ennek evi-

denciában tartásával értelmesebb: mindannak a nagy része itt van a kötetben, amin Lengyel Péter 1989 elejétől a '92-es év tavaszáig ugyan regényíróként dolgozott, de ami nem annak a regénynek a része, mely az egész mostani könyvnek egyik soha meg nem nevezett, de nem is olyan rejtett főszereplője, s mely csakúgy „work in progress” („folyamatban a munka”) volt ez idő alatt, mint azok az írások, melyek elkészültek a kellő alkalomra; és itt most fel is lapozhatók. A „nem-regény” eszerint nem a műfajt hártja el (emlékezzünk arra, amit Lengyel Péter az interjúban mond: „... minden regény egy regény. Kímélszünk belőle darabokat. ...nemcsak az én valamennyi regényem egy regény, még arról is meg vagyok győződve, hogy a világ összes regénye egy. Különböző emberek különböző szeleteket vágnak ki belőle életük különböző szakaszaiban” – 171. o.), hanem az elvégzendő vagy éppen már elvégzett munkák között alakít ki egy külön bejáratú hierarchiát. Lengyel Péter megengedő és tág regénydefiníciója nyomán azt a frivolitást is megkockáztathatnám, hogy a „nem-regény” megjelöléstől mindaz, amit HOLNAPELŐTT főcím alatt olvasunk, még akár regény is lehet – olyan regény, amelynek ismerjük a főhősét, a szereplőit, a terét, az idejét, a történetét, az elbeszélőjét, elbeszélőjének az ábrázolt tárgyhoz való viszonyát... Hiszen e kétszázszonvalahány nyomtatott oldal legközvetlenebb rokona a MACSKAKŐ-ben zárójeles, MOST kezdetű alcímmel olvasható fejezetekből összeálló, szervesült *regényszál* (aligha véletlen, hogy oly sok minden ismétlődik meg itt abból, ami ott már elhangzott). Különbség legfeljebb abban van, hogy a regényben helyét elfoglaló szál minden eleme a MACSKAKŐ-re vonatkozik, azt hozza közelebb hozzánk, a HOLNAPELŐTT viszont majdnem teljes homályban hagyja, hogy az „érintheletlen délelőttökön”, vagyis idejének pontosan nem dokumentált, mégis legvalóságosabb napjain mi készül.

„A munka, a maga legbelsőbb természete révén, nem mérhető – nincs hozzá etalon, platina méter-rúd egy párizsi légüres szobában” – írja egy helyütt a könyvben Lengyel Péter. Mintha ez a programszerű megjegyzés a maga áttetszőségével érv lenne a HOLNAPELŐTT következetes gyakorlatához, a készülő mű igazi termé-

szetéről való hallgatáshoz. Az a regény, amely itt majd minden lapon ott szerepel, mindvégig kikezdehetetlen titok marad. A HOLNAPELŐTT írója pontosan tudja (számtalan példa lenne idézhető rá), hogy neki sohasem kell több érdemit mondania, mint amit regényeiben megirt, megír vagy megír majd. A regényíró nyugodt szívvel szólhat közvetlenül; de ha nem a regényíró nyelven ír, szóljon arról, amiről ez a könyv: a munka dicséretéről. Munkák és napok vannak mögötte, előtte: ha ezek kedvesek vagy fontosak neki, akkor a róluk való tudósítás is a dolga. Alighanem annak a zöld tintával levelet író kislánynak van igaza, aki félreolvasott egy Lengyel Pétermondatot: Ottlik Géza a BUDA-t írja, Ottlik Géza Budát járja – e két állítás között munkákat és napokat tekintve végső soron tényleg nincs különbség.

Csuha István

K Ö N Y V M O L Y

A PUBLICISTA DRÁMÁJA

Eörsi István: *A szerző szeretné, ha a Pofa feje és a csomó emlékeztetne egymásra. Hat dráma Pátria könyvek, 1992. 247 oldal, 220 Ft*

Eörsi István művészetét komolyan eddig még nem bírálta senki. (Egy fontos kivétel azonban mégis akadt, erről később beszélünk részletesebben.) Joggal nehezményezte hát több alkalommal is Eörsi ezt a kritikai ignoranciát. Hogy egy szerző, aki több évtizede az irodalom minden műfajában művek egész sorát publikálja folyamatosan, síkraszáll saját teljesítménye elismertetéséért – nos, ez a tény csak a mi kissé álszemérmes irodalmi életünkben tűnik ellenszenvesnek vagy visszatehetszőnek. Kétségkívül nem egészséges jelenség, de egy abnormális állapot szülötte, melynek okozója bizonyosan nem az író volt. Súlyosbitja a problémát, hogy a kritika kézenfekvő és szinte támadhatatlan ürügyet talált az Eörsivel kapcsolatos elhallgatásainak magyarázatára. Köztudott ugyanis, hogy a „lé-